

BEYOĞLU'NUN BATILILAŞMA DÖNEMİNDE GEÇİRDİĞİ EVRELER
THE PHASES THAT BEYOĞLU EXPERIENCE THROUGH DURING THE
WESTERNIZATION PERIOD

Yeliz KOCADAĞ

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tekstil ve Moda Tasarımı
Yüksek Lisans Öğrencisi, yelizkocadag@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0004-9620-8072>

Prof. Dr. Hülya TEZCAN

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, hulya.tezcan@nisantasi.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0002-5688-8729>

ÖZET

Bu çalışma Beyoğlu'nun, Batılılaşma sürecinde yaşadığı değişim ve dönüşüm boyutlarını ele alarak temel sonucunda ise Batılılaşmasını genel hatlarıyla incelemektedir. Bu perspektifte Batılılaşma, diğer bir deyişle ise modernleşme hareketlerinin bölgenin yaşam tarzını etkilediği görülmektedir. Temel olarak dönemin o günkü adıyla Pera bölgesinde yaşayan halkın, modernleşme süreçleri ve söz konusu bölgenin dönem içinde kabuk değişimi anlatılmaktadır. Böylelikle çalışma kapsamında küçük bir Avrupa modeli olan Beyoğlu'nun, Batılılaşma evreleri ele alınmaktadır. Tarihte değişim evrelerinin; kültür-sanat ve mimariye etkisinin dışında günlük hayat rutinlerini de etkilediği bilinmektedir. Bu çerçevede Batı'yla sıkı ilişkiler içinde olan elçilikleri vasıtasıyla Beyoğlu'nun somut tarihi izleri, geçmişi anlamlandırmada kaynaklık etmektedir. Osmanlı'nın bahsi geçen dönem içerisindeki başkenti olan İstanbul'un sahip olduğu konumu ve Batılılaşma sürecinde önemi ile Beyoğlu'nun 19. Yüzyıl döneminin mekânları, silueti, yaşam tarzı hakkında hangi süreçlerden geçtiğine dair çıkarım yapmaktır. Bu bağlamda söz konusu bu çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılarak genel bir kaynak ve arşiv taraması yapılmıştır. Batılılaşmanın en belirgin şekilde yaşandığı özel bir bölge olan Beyoğlu, Galata ve Pera'nın değişim sürecinde yaşam alanlarının gelişmiş kentleri örnek alınarak oluştuğu anlaşılmaktadır. Değişimin birdenbire olmayacağı gibi yönetim, halk, mekân, kültür, teknoloji gibi etkiler ile birlikte olgusal unsurların irdelendiği ve çağdaşlaşmanın gerisinde kalan altı yüz yıllık hanedanlığın değişim arayışları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İstanbul, Batılılaşma, Modernleşme Hareketleri, Beyoğlu/Pera.

ABSTRACT

This study examines the dimensions of change and transformation experienced by Beyoğlu during the Westernization process and examines its Westernization in general terms as a basic result. In this perspective, it is seen that Westernization, in other words, modernization movements, affected the lifestyle of the region. Basically, the modernization processes of the people living in the Pera region, as it was called at that time, and the shell change of the region in question during the period are explained. Thus, the Westernization stages of Beyoğlu, which is a small European model, are discussed within the scope of the study. It is known that the stages of change in history affect daily life routines as well as their effects on culture, art and architecture. In this context, the concrete historical traces of Beyoğlu through its embassies that have close relations with the West serve as a source for making sense of the past. This study makes inferences about the locations, silhouette and lifestyle of Beyoğlu in the 19th century with the location of Istanbul, the capital of the Ottoman Empire during the mentioned period, and its importance in the Westernization process. In this context, a general source and archive scan was conducted in this study using

the literature review method. It is understood that the living spaces of Beyoğlu, Galata and Pera, which are a special region where Westernization is most clearly experienced, were formed by taking the developed cities as examples during the change process. Just as change does not happen suddenly, effects such as management, people, place, culture and technology as well as factual elements are examined and the search for change of the six-hundred-year-old dynasty, which remains behind modernization, has been seen.

Keywords: Ottoman, Istanbul, Westernization, Modernization Movements, Beyoğlu/Pera.

1. Giriş

İnsanlığın dönüm noktasında olduğu buharın ve elektriğin bulunmasıyla aklın maddeye yön verdiği zamana gelindiği ve artık ayrımcılığın olmadığı Müslüman, Hıristiyan diye ayrılmadan sadece tüm insanların halkların kardeş olduğu “**Pera en 1860**” başlıklı gazetede yazmaktadır. Yazıda çağdaşlaşmanın zorunluluğu ve Batılılaşmanın gerekliliğinden elde edilecek kazancın önemi vurgulanmaktadır (Cezar, 1991: 13).

Batılılaşma aslında Osmanlı İmparatorluğu için çözüm arayışıydı. Kaybedilen topraklar, prestij kaybı, gerekli hale gelen dışarda ve içerde yenilik hareketleri çözüm bulmak amacıyla gerçekleştirilmiştir (Kurtaran, vd. 2019). Osmanlı İmparatorluğu'nun idari ve mali yönden de eksikleri bulunmaktaydı. Osmanlı'nın Avrupa ülkelerine uyum sağlaması amacıyla yapılan yenilik hareketlerinin başında **Tanzimat Fermanı (1839)** gelmektedir (Güvemli, 2017: 31). Batılılaşmanın Sultan Abdülmecid (1839-1861) zamanında devlet programı şeklinde sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Batılı tarzın etkileri ise Osmanlı yaşamında 17. Yüzyılın sonlarından başlayıp 20. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar sürmüştür (Tezcan, 1988).

Modernleşme/Batılılaşma süreci uzunca bir zaman aldığından dolayı bu süreç üç döneme ayrılabilir. Geleneksel Modernleşme ya da Islahat 17. Yüzyıl ile 18. Yüzyıl arasında, Geçiş Süreci ise 18. Yüzyıl, son olarak 18. Yüzyıl, 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl ise **Avrupa Tarzı Modernleşme** ya da **Reform** denilebilir (Kurtaran, vd. 2019: 59). Modernleşme sürecinde 19. Yüzyılın ikinci yarısında kadın kıyafetlerinde belirginleşen Batılı giyim tarzının 19. Yüzyılın son çeyreğinde tamamen Avrupalılaştığı gözlemlenmekteydi (Tezcan, 1988: 45).

Görselliğiyle somut olarak 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa ülkelerinin semtine benzerliğiyle gelişme gösteren Pera'nın (Çelik, 2016: 38) Batılılaşma süreci içinde hangi evrelerden geçtiği bu çalışmayla ele alınmaktadır. Batılılaşmayı 18. Yüzyıl'da gelinen sonuçlardan başlayarak 19. Yüzyıl Batılılaşma dönemi ve 20. Yüzyıl başları arasında bağlantılı şekilde çalışılarak incelenmiştir. Batılılaşma ise 19. Yüzyıl döneminde Beyoğlu'na etkileri çerçevesinde ele alınmaktadır. Bunlar yenileşme hareketinin somut adımları olan fermanlar ve büyük yangınlar gibi Beyoğlu için dönüşümün kırılma noktalarıdır. Söz konusu bu dönüşümün evreleri ise aşağıdaki bölümlerle incelenmiştir.

2. Beyoğlu'nun Batılılaşma Döneminde Geçirdiği Evreler

2.1. İstanbul'a ve Beyoğlu'na Genel Bakış

M.Ö. 695 yıllarına dayanan antik tarihiyle İstanbul'a ilk olarak Megaralılar'ın yerleştiği bilinmektedir. İstanbul antik tarihinin yanı sıra büyük İmparatorluklara başkentlik yapmıştır. Şehrin adı öncesinde “**Bizantion**” olmuştur ve yaklaşık bin yıl bu ad kullanılmıştır. Bu ad ise kurucusu Byzas'tan gelmiştir. Sonrasında ise şehrin kurucusu olan Doğu Roma İmparatoru Konstantin'in (323-337) isminden “**Konstantinopolis**” adını alacaktır. Fatih

Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethiyle Osmanlı'ya da 469 yıl başkentlik yapacaktır (Cezar, 2002: 18-19).

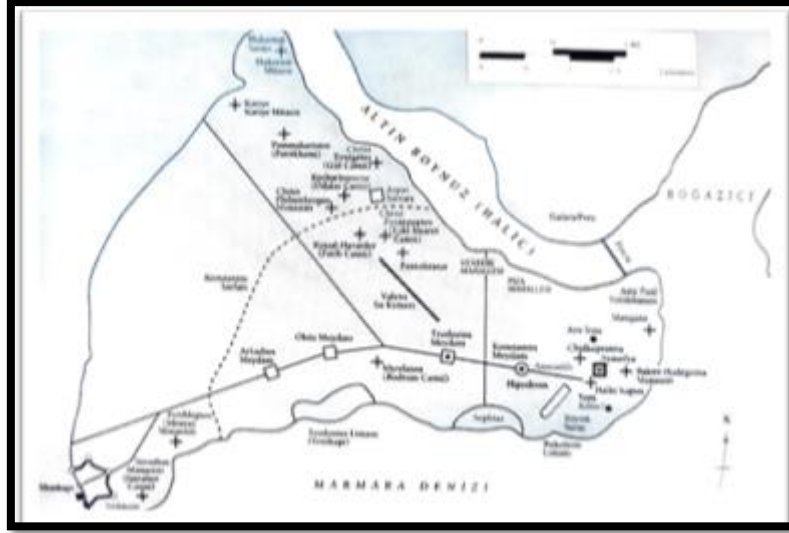
Fatih Sultan Mehmet 29 Mayıs 1453 'te yedi tepe üzerine kurulmuş olan İstanbul'u fetih sonrası ilk olarak 30 Mayıs 1453'te Ayasofya'yı camiye dönüştürür. Fetih sonrası ibadethaneleri değiştirme geleneği burayı da etkiler. Bizans'tan kalma başkentte Osmanlı İmparatorluğu'nun da önemli yapılarının yükseldiği görülmektedir. Antik tarihe sahip İstanbul'un yapıları konumları itibarıyla araştırmalara konu olmuştur. Bu önemli yapılardan olan Topkapı Sarayı'nın Bizans akropolü üzerine kurulduğu bilinmektedir (Tezcan, 1989). İstanbul'un her yerine dağılmış vaziyette kiliseler görmek mümkündür. Fakat bugün birçok kilisenin cami olduğu da görülmektedir (Bora, 2013: 89-90). Gül Cami, Fethiye Cami, Fenari İsa Cami, Zeyrek Cami, Koca Mustafa Paşa Cami gibi sayılabilir (Çelik, 2016: 25). Bu yapılardan bir tanesi de Galata'da bulunan Arap Camii'dir. "Arap Camii" adını İspanya'dan göç eden Arapların Galata'ya yerleşmesinden sonra almıştır (Marmara, 2021: 13-16). Galata'da 14. Yüzyılda Cenevizlilerden kalma bir yapı olan Arap Camii'nin Dominikenler tarafından yapıldığı bilinmektedir. 1999'daki yaşanan depremden sonra kilisenin duvarlarındaki sıvalar dökülmüş ve Arap Camii'nde bulunan fresklerin erken dönem rönesans izleriyle karşılaşmıştır (Akyürek, 2011: 301-341; Palazzo, 2014).

Görsel 1. Arap Camii'nde 1999 Depreminde Dökülen Sıvaların Altından Çıkan Freskolar.

Kaynak: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/ronesans-istanbul-arap-camiinde-basladi,GIwheH4lAkeehjrd9Kt7Q>, Erişim tarihi: 29.05.24

İstanbul'un Galata bölgesi liman olma özelliğinden dolayı stratejik konumunu tarih boyunca kullanmıştır. Konum özelliği itibarıyla Marmara Denizi, İstanbul Boğazı ve Haliç'e eşlik etmiştir. Bu geçişin ortasında bulunan Galata asırlar boyunca ticarete ve birçok savaşta rol almış bir konumdadır. Bu bölgenin hâkimiyeti tarihte sadece bir gruba ait olmamıştır. Çeşitli gruplar bölgede hâkimiyet kurma çabalarına girişmiştir.

Görsel 2. Bizans ve Osmanlı Anıtları İstanbul (Stathakopoulos, 2018: 18).

12. Yüzyıl'ın sonunda Cenovalıların Galata'ya yerleşmeye başladıkları görülmektedir. Bölgede sadece Cenevizliler yoktur, aynı zamanda Venedikliler ve Pizalılar'ın bu bölgede olduğu fakat çoğunluğun Cenevizliler'den oluştuğu bilinmektedir (Akın, 2011: 83-84). Galata bölgesinin Marmara denizinden Haliç'e geçişte önemli ve kritik yerde konumu vardır. Ticaret gemilerinin uğradığı bölge tüccarların merkezi konumundadır. Her türlü malın bulunduğu bu yere rağbet vardır.

13. yüzyılda Haliç'in kıyılarına uğrayan gemiler sandıklar içinde her çeşit ürünlerle doludur. Depoların çeşitliliği dokumalar, kürkçüler, dericiler tüm tüccarların ilgisini bu bölgeye çekmiştir. 1296'da Venediklilerin Pera'yı yakmasına rağmen 14. yüzyılda Pera bir devletmiş gibi hareket etmektedir (Palazzo, 2014: 70). İncalcık (2008) kitabında anlattığı gibi Osmanlı 1351'den beri Ceneviz devletiyle Venedik ve Bizans'a karşı iş birliği içindedir. Osmanlıların Avrupa yakasına geçerek yerleşimlerini desteklemesinde Osmanlı-Ceneviz iş birliği önemli olmuştur. Cenevizlilerin Pera'yı korumasında da Sultan Orhan'ın gönderdiği bin okçu savunmaya destek vermiştir (2008: 127-128). 1352'de Sultan Orhan (1324-1360) döneminde Cenevizlilere bazı ticari ayrıcalıklar tanımıştır. İranlı tacirlerin getirdikleri ipek kervanları Bursa'ya Osmanlı korumasında gelirdi. Pera'nın Cenevizli tüccarları ise buradan ipek satın alırlardı. 1432'de Bertrandon de La Brocquière Türk tüccarlarının da Pera'ya sıkça geldiğini aktarmaktaydı (2008: 13). Osmanlı Ceneviz iş birliği devamlılık gösterdi ve 1387'de I. Murad (1362-1389) döneminde Osmanlı Ceneviz devletiyle 1352 Kapitülasyonlarını tekrar imzaladı (2008: 128). Osmanlı Devleti 1453'te İstanbul'un fetihten önce ve sonrasında kapitülasyonlarla çeşitli gruplara ayrıcalıklar tanımıştır. Örneğin 17. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman'ın Fransızlara sağladığı kapitülasyonların sonucu olarak Galata Limanını tercih eden Fransız tüccarlar güvenli buldukları bu limanı kullanmaktaydılar (Akın, 2011: 84-85). Buna istinaden Beyoğlu yabancılar ve Levantenler için gerçek bir cennet denilebilirdi. Fransız maliyeci kendi sermayeleri için Beyoğlu'nun Fransız sömürgelerinden daha çok güvenli yer olduğunu söylemekteydi. Aslında bunun sebebi ise kapitülasyonlardı (Cezar, 1991: 16). Buradan Osmanlı'nın bu ayrıcalıkları yabancılar için tanımalarının sebeplerinden biri de gücünün azalması olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk büyük ölçüde kaybettiği topraklar sonucunda imzalamak durumunda kaldığı Karlofça (1699) ve daha sonra Pasarofça (1718) Anlaşmaları prestijinin de azalmasına sebep olmuştur. Osmanlı dışarda ve içerde yenilik hareketleri

(*islahatlar*) gerçekleştirmiştir. Yenilik hareketleri Karlofça Anlaşmasından sonra II. Mustafa (1695-1703) ile başlayıp ardından III. Ahmed (1703-1730) ve I. Mahmud (1730-1754) devam eden bir süreç olmuştur. III. Ahmed zamanında ilk Avrupa tarzı yenileşme süreci yaşanmıştır. Bu dönem (1718-1730) “**Lale Devri**” olarak adlandırılmaktadır. Osmanlıda yaşanan 18. Yüzyıl yenilik hareketleri 19. Yüzyıl modernleşme/batılılaşma faaliyetlerinin de yolunu açmıştır (Kurtaran vd., 2019: 13-50). Batılılaşma sürecinde başkent İstanbul’un önde gelen merkezi Beyoğlu olmuştur. İstanbul ve Beyoğlu’nun benzersiz güzelliğini anlatanlar belgelerde de karşımıza çıkmaktadır.

İstanbul doğanın oluşturduğu kıyaslanamayacak kadar güzelliğiyle denizin yanı başında yedi tepe üzerinde yükselmiştir. Vatikan Kütüphanesi’nde bulunan 1581 yılına ait belgede Venedikli Venier İstanbul’un hayranlık uyandıran, muhteşem doğa güzellikleriyle dolu harika bir stratejik konumunun olduğunu vurgular. Venier Galata ve Pera’dan da bahseder. Pera’da evlerin denize bakan cephelerinden görülen benzersiz manzaranın konaklayanlara muazzam bir zevk verdiğini anlatır (Marmara, 2021: 1-2). Türkler Pera kullanımını yerine Tünel’den Taksim’e doğru ilerleyen yere Beyoğlu adını vermektedir (Eyice, 2011: 203). Beyoğlu isminin nereden geldiğinden bahsederken ise birincisi Fatih Sultan Mehmet döneminde İslam’ı seçen Pontus Prensi Alexios Komnenos’un bölgede oturmuş olmasından ikinci olarak Pera bağlarında ihtişamlı konağı olduğu bilinen 15. Yüzyıl ve 16. Yüzyıl Osmanlı belgelerinde Beyoğlu diye bahsi geçen Venedik elçisi Andrea Giritti’nin oğulları için kullanıldığı görülmektedir (Batur & Engin, 2004: 17-21). Galata ile Pera arasında mesafe vardır.

Galata ile Pera’nın fiziksel ayrımı Galata Surlarından gelmektedir. 19. Yüzyıl ortasından sonra yıkılan surların iki bölgeyi birbirine yakınlattığı görülmektedir. Bununla birlikte esasında sınır olarak Galata’yı da kapsayan ve Pera çevresinin Beyoğlu olarak kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Yönetim açısından bakıldığında Beyoğlu’nda net sınırlar görülmemektedir. Bölgelerin hudutları ve sayıları değişkenlik gösterebilmektedir. Beyoğlu’nun önemli konularından biri de su sorunudur. Kentte kuyu, sarnıç kullanımını olsa da su yeterli gelmeyip fiçılarla su taşınırdı. Sultan I. Mahmud (1730-1754) döneminde Taksim Maksemi başta olmak üzere İstanbul’un 150 senelik su sorunu çözülmüştü. Bahçeköy su tesisat hattını yaptırmasıyla Beyoğlu suya kavuşmuştur. Beyoğlu’nun gelişmesinde iki unsur kilit noktası olmuştur. Birincisi suyun bölgeye gelmesi çünkü su nüfusun bu bölgede yoğunlaşmasında etkili olmuştur. İkincisi ise Batılılaşma hareketidir (Cezar, 1991: 11-14-18).

2.2. Batılılaşma Döneminde Beyoğlu

18. yüzyıldan itibaren Pera giderek kalabalık hale gelmektedir etrafında ise artan yabancı topluluklar, gayrimüslimler, elçilikler bu bölgede toplanmaktadırlar. Büyük Avrupa devletleri kapitülasyonların yarattığı ayrıcalıklarından dolayı tüccar sınıfı, azınlıklar, Levantenler giderek Galata ve Pera’da etkin olmuşlardır. Bu dönemde Osmanlı’nın gücü yenilgilerle azalmış, yönünü batıya çevirmiştir. III. Selim (1789-1807) döneminde Batıyla artan ilişkiler Pera bölgesine ilgiyi artırmıştır. Bu ilgi II. Mahmud (1808-1839) devrinde de artarak devam etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nun içinde yaşayan farklı topluluklar 1839 Tanzimat Fermanı ile Müslüman tebaa ile benzer haklar elde etmiş bu durum azınlıklara güvence vermiştir. Yine de 1856 Islahat Fermanı’na kadar sorunlar devam etmiştir (Akin, 2011: 3). Güçlü devletlerin elçileri Tanzimat Fermanı maddelerinin hayata geçirilmesini denetler hale gelmiştir. Islahat Fermanı bunların sonucunda Tanzimat Fermanı’nın uygulamaya girmesi için yapılmış yeniliktir. Islahat Fermanı, Tanzimat Fermanı’nı tekrarlayan ve kapsamı arttırılmış ferman olarak ortaya çıkarılmıştır (Berkes, 2022: 216-217).

Modernleşme sürecinde Osmanlı devlet adamlarının yurtdışı ziyaretlerinde edindikleri gözlem ve yorumlar yapılan ıslahat hareketlerine yansımıştır (Kurtaran, vd., 2019: 58-59).

Osmanlı'nın Batı'yı referans alarak yaptığı yenileşme hareketleri uzaktan Batılılaşma resmi çizmektedir. Somut olarak yapılar, yenilik anlayışı içinde olan idarecilik, yenileşme ile ilgili her şey insanlara anlatılarak, uygulanarak hayata geçirilmektedir (Cezar, 1991: 25). 1855 Mayıs'ında **İntizam-ı Şehir Komisyonu** kurulmuştur. Avrupa başkentlerinin muazzam şekilde yapıldığı İstanbul'un da daha güzel hale getirilmeye çalışılması gerektiği vurgulanmıştır. Belirli kurallara uyulması gerektiği ve bunların Avrupa'da başarı gösterdiği kanıtlandığına göre bu usulleri bilen Osmanlı ve yabancı ailelerinin bilgilerinden yararlanılması gerektiği kararı alınmıştır. Komisyonun aldığı kararlar içinde yolların genişlemesi, düzeltilmesi, aydınlatılması gibi konular vardır (Çelik, 2016: 57).

1858'de padişah düzenlemeler yapılması için İstanbul'un on dört belediye dairesine ayrıldığını ilan etmektedir. İlk olarak Beyoğlu ve Galata Altıncı Daire-i Belediye'nin göreve başlayarak örnek teşkil edeceği belirtilmektedir. Altıncı Daire'nin örneği olan Batı modelinin Paris'te benzer uygulaması vardır. Altıncı Daire Meclis'inde görevlendirmek üzere öncelikle Galata ve Pera'da ikamet eden, Batı'yı bilen, yabancı dil bilgisi olan ve ticaretle bağlantılı gayrimüslimler tercih edilmiştir. Altıncı Daire'nin görevleri arasında semtin bakımı, temizliği ve düzeni yer almaktadır. İmar konusunda ve esnafın satışını yaptığı malların nitelikli olması konusunda denetimler yapmaktadır. Semtin şekillenmesinde önemli rolü olan Altıncı Daire yolların düzenlenmesi için yoğun çabalar göstermiştir. Yol, sokak, cadde, kaldırım yapımı ve düzenlemeleri, yol genişletme çalışmaları, bozulan yolların tamiri, aydınlatmalar, çöp yığınlarını önleme, çevre düzenlemelerinde kadastral çalışmalarda bulunduğu görülmektedir. Altıncı Daire ile Batılı anlamda sistemli kentsel düzenleme faaliyetlerinde bulunulmuştur (Akın, 2011).

Osmanlı İmparatorluğu'nun **1839 Tanzimat Fermanı** ile başlayan modernleşme arayışları **1856 Islahat Fermanı** ile devam ederek ekonomik açıdan, sosyal ve kültürel anlamda da değişimlere yol açtığı anlaşılmaktadır. Batılılaşmanın örneği olan Beyoğlu'nda ticaret Galata'da yaşanırken Pera'da yerleşimin etkisiyle mekanların ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Semtin yoğun nüfusunu oluşturan Levanten ve Avrupalı gruplar yenileşme hareketlerine uyum sağlamak ve değişimin gerçekleşmesinde bölgede önemli etken olmuşlardır.

Beyoğlu yakası Tanzimat sonrası Osmanlı hükümdarlarının tercih ettiği bölgedir. Çırağan Sarayı, Dolmabahçe Sarayı, Yıldız Sarayı bu bölgeye olan ilgiyi göstermektedir. Padişahların bu modern yapıları tercih etmesinden artık bu yenilikçi düşüncenin vücut bulduğu anlaşılabilir. Tabii sarayların da bu bölgeye yakınlığı buranın gelişimine açık şekilde katkısı olacağı düşünülmektedir (Cezar, 1991: 285-289). 19. yüzyılın yenilikçi bakış açısı eğitim alanında da kendini göstermiştir. Tanzimat döneminde kadınların eğitimi önemli hale gelmiş ve kız rüştiyeleri açılmıştır (Akşin Somel, 2019: 83). Padişahların yenilikçi hareketleri benimsemesi açıkça bu kararlarla anlaşılmaktadır.

Görsel 3. *Abdülmecid Efendi'ye Ait Harem'de Beethoven Adlı Yağlıboya Resmi*

(Cezar, 1991: 132).

Avrupa'dan Pera'ya gelecek her türlü malın girişini rahatlatmak için Haliç'in üzerinde köprüler kurulmaktadır (Öztürk, 2010: 40). Haliç küçük bir körfez biçimindedir. Galata ve Kasımpaşa'yı İstanbul ile geçişi sağlayan köprüyü Abdülmecid'in hayır sever annesi Bezm-i Âlem valide yaptırmış ve geçiş ücret alınmamasını da emretmiştir. İkinci bir köprü 1845 yılında Haliç'in Boğaz ile birleşiminde yer almaktadır ve Galata'yı Mısır Çarşısının bulunduğu yere bağlamaktadır (Mordtmann, 1999: 391-392). Bugün bilinen adıyla **Galata Köprüsü**'dür. Köprüler olmadan önce ulaşım kayıklar ile yapılmaktadır.

Diğer bir önemli bir gelişme de demiryolu ulaşımında olmuştur. 1888'de İstanbul ile Batı'nın başkentleri yakınlaşmıştır. Rumeli demiryolu hattı ile altmış üç saatte İstanbul'dan Paris'e gidilebilmektedir. Bu uluslararası hattın getirdiği hareketlilik ticareti ve ekonomik canlılığı arttırmıştır (Yavuzarslan, 2022). Doğu'yu merak eden zengin Avrupalılar ile Batı'yı görmek isteyen Osmanlı seçkinleri bu lüks seyahatten yararlanmışlardır. Yabancı turistlerin konaklamalarını sağlamak için oteller açılmıştır. Osmanlı'da Han ve Kervansaray varken artık Batılı otel mekân anlayışı etkin olmaktadır. Turistleri memnun etmek için yeme-içme, eğlence gibi turizm etkinlikleri başlamıştır. Batılı yaşam biçimi mimaride, modada etkisini göstermektedir (Bardakoğlu, 2023). Rumeli hattıyla İstanbul'a gelenler Sirkeci istasyonundan Pera'ya geçmektedir. Batılı projeler hızla hayata geçmeye devam etmektedir. İlk atlı tramvay 1871'de ilk metro/tünel 1875'te hizmete girmiştir. Ticaretin merkezi Galata ile konut ve eğlencenin merkezi Pera arasında tünel çalışması artık tamamlanmıştır. İlk elektrikli tramvay 1914 yılında hizmete girmiştir.

Görsel 4. Paris-İstanbul Arası Sefer Yapan Orient Ekspres'in Afişi (Dörtbudak, 2015: 365).

Pera'nın nüfusu kentin ana arteri diyeceğimiz **Grande Rue de Pera** ya da diğer adıyla **Cadde-i Kebir**'de toplanmıştır (Çelik, 2016: 49). Pera'da sosyal yaşam alanları giderek artmaktadır. Giyim kuşamın, yaşam stiline, yapıların Türkiye'de farklı görünümün ve yaşamın ivme kazandığı yerdir (Cezar, 1991: 16).

Paris, Londra, Roma gibi gelişmiş şehirlerin ünlü mağazaları Pera'da da şubelerini açmıştır. Avrupa'dan farkı olmayan kaliteli, çeşitli ürünlerle dolmaktadır. Belediyenin düzenleme çalışmaları ağırlıklı mağaza ve pasaj yapılarında kendini göstermektedir. Tünel etrafında bulunan elçiliklerden sonra başlayan alandan Galatasaray'a ardından ise Taksim'e kadar devam eden çeşitli dükkanlar, kafeler, pastaneler, modaevleri, takı mağazaları, dekorasyon ve mobilya mağazaları, kitapçılar, ayakkabıcılar, terzilerle doludur. Moda ile ilgili mağazaların sadece cadde üzerinde değil pasaj ile ara sokaklarda bu tarz dükkânların yoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır. Fransız, İngiliz mağazalarından getirilen yeni moda lüks giysilerin eş zamanlı olarak Pera'da satışta olduğu gözlemlenmektedir. Paris başta olmak üzere Avrupa'nın ünlü merkezlerinde şubeleri olan Bon Marché mağazalarından Peralılarla Avrupalılar aynı anda benzer ürünlere ulaşabilmekteydiler. Kuaförler ve parfümeri dükkânları Lombardon, Carmelo Patitucci, Matzurdelli ünlü yerlerdir. Çiçekçi dükkânlarından biri olan Sabuncakis, davet ve balo organizasyonlarında çiçek düzenlemeleri yapmakta renkli vitrinleriyle Peralıların ilgisini çekmektedir. Fotoğrafçılık konusunda Pascal Sébah ve Jolicarpe Joaillier, Basile Kargopulo, Guillaume Berggren, Abdullah Biraderler uzman isimlerdi. Bazılarına Padişah ve Kraliyet Fotoğrafçısı unvanları verilmiştir. Fotoğrafçıların her tür portre çekimi, dış mekân çekimi vb. ile günümüze de çekimleri ulaşmıştır. Bölgede çekilen fotoğraflarda Pera Caddesi başta olmak üzere kadınları gösterişli kıyafetleri, şık şapkalarıyla görmek mümkündür. Peralı erkeklerin şık giyimleri de kadınların giyimi kadar önemlidir. 19. yüzyılın ikinci yarısında giyim tercihleri de kentin renkli yaşamını yansıtır. Pera'nın öncü olduğu batılı yeniliklerden biri de ilk tiyatro binasının kurulmasıdır. 1840 tarihli Naum Tiyatrosu padişahın ve seçkin sınıfın ilgi gösterdiği Avrupa'dan gelen oyuncular ile klasik oyunların, operaların sergilendiği önemli bir mekândır. Naum Tiyatrosu birçok tiyatrunun açılmasına öncülük etmiştir. Bunlardan bazıları Varyete Tiyatrosu, La Concordia, Alcazar de Byzance, Verdi vd. gibidir. Ayrıca güzel sanatlara önem veren padişah Abdülmecid (1839-1861) döneminde Dolmabahçe Sarayı'nda tiyatro binası yaptırılmıştır. Tanzimat'ın yabancılara sağladığı güvenli ortamla buraya gelenlerin sayısı artmıştır. Galata

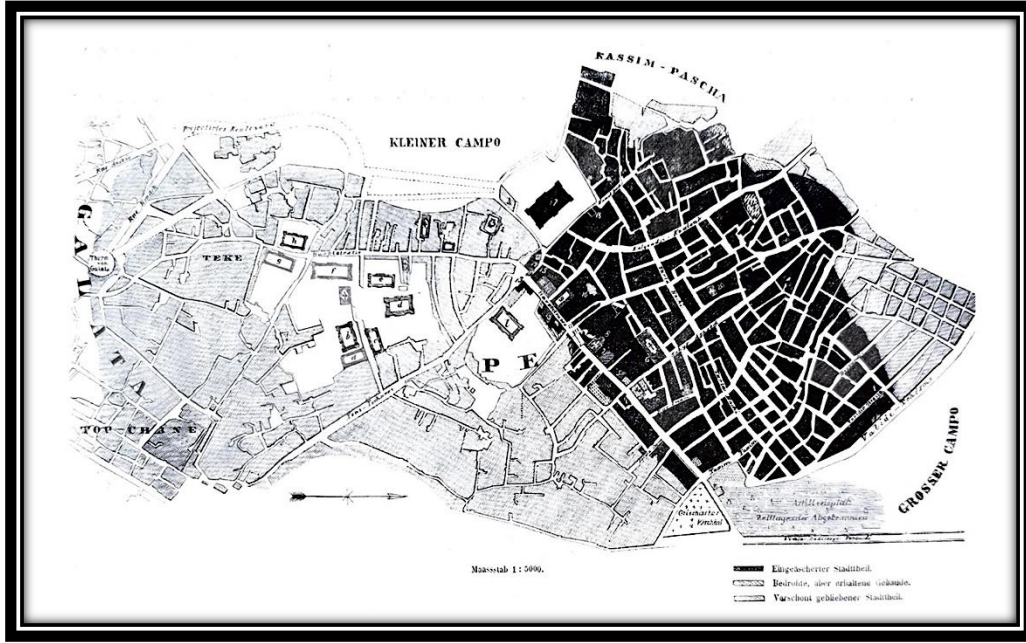
ve Pera'da yaklaşık on beş otel 19. yüzyılın ikinci yarısında açılmıştır. Bu dönem sadece ticaret için veya resmi görevle gelip konaklayanların dışında turist gruplarının da ilgi gösterdiği dönemdir. Bölgede oteller giderek önem kazanmıştır. Oteller salonlarında maskeli kıyafet baloları düzenlemektedir seçkin müşterilerini etkilemeye çalışmaktadırlar. Roma Oteli ve Paris'teki Büyük Louvre Oteli gibi lüks otel sahipleri Galata ve Pera'dan Avrupa otellerine müşteri çekmek için ilanlar verdikleri görülmektedir. Bunun da semtin Avrupa ile benzer müşteri kitlesine sahip olduğunu bize düşündürmektedir. Genellikle Tepebaşı'nda yer alan otellerin manzaraları Haliç manzarasıyla ön plandadır bunlardan biri de Pera Palas'tır. Bir diğeri ise Pera Caddesi'nde yer alan ünlü Tokatlıyan otelidir. Kent sakinlerinin yiyecek ve içecek tercihlerinin Batılılar gibi olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarz yeme-içme mekân sahipleri Levantenlerden oluşmaktadır. Avrupa'daki gibi her türlü hamur işi, pasta, şekerleme, dondurma, reçel gibi çeşitli ürünleri Pera Caddesindeki pastanelerde bulmak mümkündür. Fransız bonbon şekerleri ve drajeleriyle Lebon, İngiliz pasta, reçel, draje, dondurma çeşitleriyle Baltzer ve Markiz gibi pastaneler ünlüleridir (Akın, 2011).

Görsel 5. Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu (Aracı, 2010: 269).

Pera, modern evlerin bulunduğu şık mağazaların, lokantaların, otellerin, kafelerin dolu olduğu her lisandan konuşmaların duyulduğu Avrupa'daki gibi işlek bir yerdir. Batı modasını örnek alan semtin ihtiyaçlarını karşılamak için İstanbul'u zenginlik ülkesi olarak gören yabancı terziler buraya göç etmişlerdir. Özellikle de Avusturya'dan İstanbul'a terzilik yapmak için gelmişlerdir. Terzilerin sayıları o kadar çok artmıştır ki dernek dahi kurmuşlardır. Ünlü hazır giyim mağazalarından olan Mayer firması da 1882'de İstanbul'un Pera semtinde büyük bir satış mağazası açmıştır (Mayer & Samsinger, 2018: 45-61-77).

Pera'da 1870'ten sonra yaşanan değişimin bir etkeni de yangındır. Kagir ev yerine ahşap ev çoğunlukta olması küçük kıvılcımın büyük semti yok etmesine neden olmuştur. Yangından önce Altıncı Daire'nin düzenleme çalışmalarıyla değişen semt 1870 yangınından sonra küle dönmüş alanın tekrar yapılanmasında Daire katkı sağlamıştır. Daha önce çıkan etki alanı büyük yangınlar 1831, 1848, 1851, 1852, 1856, 1858, 1859, 1860, 1865 yıllarında da olmuştur.

Görsel 6. *Beyoğlu Yangını, 1870 (Aracı, 2010: 366).*

Büyük 1870 yangını 5 Haziran Pazar günü meydana gelmiştir. Çıkan yangında yaklaşık 3000 evin yandığı 28.689 insanın zarar gördüğü ve yangında 104 kişinin öldüğü bilinmektedir. Bu dönemde ahşap evlerin yoğunlukta olduğu o yüzden yangının kuvvetli rüzgarında etkisiyle hızla yayılarak on üç saat devam ettiği bilinmektedir. Yangının sadece bir kısmı olan Tarlabası'ndan Galatasaray ve Taksim'e uzanan Beyoğlu'nun en büyük yangınıdır (Cezar, 2002: 432-433). Yangınların tanrının bir cezası değil önlenabilir bir felaket olduğu ancak 19. yüzyılda anlaşılmaktadır. İmar düzenlemeleri ahşap yapıların denetimi ve yanan yerlerin planlı imarı bu dönemde yapılmaya başlanmıştır (Tanyeli, 2022: 66). Kagir bina zorunluluğu 1870 Pera yangınından sonra getirilmiştir (Çelik, 2016: 59).

Osmanlı Devleti için 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl başı reform yıllarıdır. Birinci Meşrutiyet 23 Aralık 1876 II. Abdülhamid tarafından ilan edilmiştir. 1876 II. Abdülhamid tahta çıktığında hazinede para olmadığından mali yönden zor zamanlar yaşanmıştır (Akşin Somel, 2019: 183). Birinci Meşrutiyet ile ilan edilen anayasa yine padişah tarafından 1878'de askıya alınmıştır. 23 Temmuz 1908 İkinci Meşrutiyet ilan edilerek anayasa tekrar yürürlüğe koyulmuştur.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin Batı'da yaşanan gelişmeleri yakalayamadığı anlaşılmaktadır. Osmanlı'nın kaybettiği topraklar neticesinde değişimlere uyum sağlaması gerekmiştir. Bu sebepten reformlar ardı ardına gelmiştir. 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl başı Batılılaşmanın yoğun yaşandığı yıllar olmuştur. Tanzimat Fermanı ve ardından Islahat Fermanı ile yabancılara haklar ve ayrıcalıklar tanınmıştır. Böylece yaratılan güven ortamında rahat hareket edebilen yabancılar bu fırsatı kaçırmamıştır. Liman semti Galata ile ticaret yapmışlar ve sosyalleşme, eğlence ve yerleşim için Pera'yı tercih etmişlerdir. Beyoğlu'nun Batılı tarzda yaşayan seçkin sınıfları ortaya çıkmıştır. Beyoğlu bölgesi de yenilikçi padişahların verdiği kararlarda modernleşme hareketleri desteklenmekte ve ilgi uyandırmaktadır. Batılılaşmanın ilk örneği olan Beyoğlu'nun bu süreçte Avrupai tarzda dükkânlar, mağazalar, etkinlikler, kafeler, lokantalar, kuaförler, tiyatrolar, eğlenceler, kutlamalar, sosyal kulüpler, hanlar, pasajlar,

konutlar, oteller, pastaneler gibi mekânlar açılmaya devam etmiştir. Mimariyi, modayı ve gündelik yaşamın tüm alanlarını etkileyen bu modernleşme hareketleri semti batılı tarzda değiştirmiştir. Beyoğlu'nda yaşayan halkın değişimlere açık olduğu da anlaşılmaktadır. Batı'yı örnek alarak yapılan belediye çalışmaları kentin düzene girmesini sağlamıştır. Fakat yaşanan yangınlar sebebiyle büyük kayıplar sonucunda yapılarda tedbirler alınmaya çalışılmıştır. İstanbul, Doğu ile Batı arasında köklü bir tarihe sahip merkezi bir kent olmuştur. İstanbul'un Beyoğlu semti ise gelen yabancıların etkisiyle Avrupalı tarzda yaşayan kozmopolit bir yer haline dönüşmüş, Beyoğlu yaşamın tüm alanlarında Batı etkisinin uygulandığı bir bölge olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akın, N. (2011). 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Akşin Somel, S. (2019). Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin. (O. Yener, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akyürek, E. (2011). Palaiologoslar Dönemi Konstantinopolisi'nde Dominiken Duvar Resimleri: Galata Arap Camisi (San Domenico Kilisesi) Freskoları. İstanbul.
- Aracı, E. (2010). Naum Tiyatrosu 19.Yüzyıl İstanbulu'nun İtalyan Operası. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bardakoğlu, Ö. (2023). Osmanlı'da Demiryolları ve Etkileri: Şark Ekspresi'nin İstanbul'da Yarattığı Değişim. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 6 (8): 134-147.
- Batur, E., & Engin, Y. (2004). 1870 Beyoğlu 2000 Bir Efsanenin Monografisi: Bir Beyoğlu Fotoromanı. (M. Eminoğlu, Dü., A. Duben, F. Stark, & R. Bragner, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berkes, N. (2022). Türkiye'de Çağdaşlaşma. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cezar, M. (1991). XIX. Yüzyıl Beyoğlusu. İstanbul: Ak Yayınları.
- Cezar, M. (2002). Osmanlı Başkenti İstanbul. İstanbul: EKAV / Eğitim Kültür ve Araştırma Vakfı.
- Çelik, Z. (2016). 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul. (S. Deringil, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dörtbudak, S. B. (2015). Muhteşem İstanbul Tarih Öncesinden Günümüze Kronolojik İstanbul Tarihi. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Kültürel Etkinlikler Müdürlüğü.
- Eyice, S. (2011, Temmuz 19). Galata Hakkında İki Kitap ve Bu Münasebetle Bazı Notlar. *Tarih Dergisi*, 1 (1): 201-219.
- Güvemli, O. (2017). Cumhuriyet'in Muhasebe Düşüncesi-Batılılaşma Sürecinin Üçüncü Evresi- (1923-1950). *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (12): 29-54.
- Habermann, G. S. (1999). İstanbul ve Yeni Osmanlılar. A. D. Mordtmann (Çev.). İstanbul: Pera Yayıncılık.
- İnalçık, H. (2008). Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

- Kurtaran, U., Alkan, N., Yalçınkaya, M. A., Balcı, S., Özyalvaç, Ş. P., Calap, A., Semiz, Y. (2019). Osmanlı Modernleşmesi Reform Çağında Çözüm Arayışları. (A. Dönmez, Dü.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Marmara, R. (2021). Osmanlı Başkentinde Bir Levanten Senti: Galata-Pera. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mayer, A., & Samsinger, E. (2018). Mayer Mağazaları, İstanbul'un Gözde Hazır Giyim Mekanları, 1882-1971. (S. T. Noyan, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Öztürk, K. (2010). Pera Palas Beyoğlu'nun Batılılaşma Hikâyesi. İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları.
- Palazzo, P. B. (2014). Arap Camii veya Galata Saint Paul Kilisesi. (A. F. Ambrosio, Dü., & İ. B. Yentürk, Çev.) İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- Stathakopoulos, D. (2018). Bizans İmparatorluğu'nun Kısa Tarihi. (C. Atay, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü. (2013). İstanbul Araştırmaları Yıllığı. (E. Bora, Dü.) *İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları*, 22 (2): 89-90.
- Tanyeli, U. (2022). Korku Metropolü İstanbul 18. Yüzyıldan Bugüne. İstanbul: Metis Yayınları.
- Tezcan, H. (1988, Temmuz). Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yüzyılında Kadın Kıyafetlerinde Batılılaşma. *Sanat Dünyamız*, (37): 44-51.
- Tezcan, H. (1989). Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Yavuzarslan, E. (2022). 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Demiryolu Seferberliğinin İstanbul'un Kentsel Dönüşümüne Etkileri ve Pera Örneği. *Kent Akademisi*, 15 (1): 317-339.